

نقش مدیریت شهری در ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان (مطالعه موردی: منطقه ۷ شهر تهران)^۱

حسین مجتبی‌زاده خانقاهی

استادیار جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

زیور آزادی^۲

دانش آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۳/۰۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۱۲/۱۶

چکیده

بالاترین هدف توسعه و مدیریت شهری، بهبود کیفیت زندگی و خوشبختی شهروندان است؛ حال آنکه کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی است و جنبه‌های مختلفی را در بر می‌گیرد. کیفیت زندگی به‌عنوان یک مفهوم ذهنی مبتنی بر ارزش‌ها و تمایلات فردی در ارتباط با میزان رضایت‌مندی از زندگی در نظر گرفته شده است. شاخص‌های عینی به جنبه‌های عینی و قابل لمس زندگی شهری مربوط می‌شوند و در ابعاد مختلف قابل تعریف می‌باشند. در این پژوهش تلاش می‌شود ضمن بررسی رابطه، میزان اثرگذاری عملکرد مدیریت شهری (شهرداری)، به کیفیت زندگی از نگاه شهروندان مورد مطالعه قرار گیرد. روش تحقیق توصیفی تحلیلی برای گردآوری اطلاعات به روش میدانی (پرسشنامه)، از ساکنان منطقه پرسشگری به عمل آمد. برای تحلیل فرضیات از آزمون‌هایی نظیر اسپرمن و فریدمن استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد بین متغیرهای مدیریت شهری و کیفیت زندگی شهروندان با ضریب ۰.۵۹۹ همبستگی مثبت وجود دارد. برای رتبه‌بندی شاخص‌های مدیریت شهری از آزمون فریدمن استفاده شده است. نتایج نشان داد بین شاخص‌های مدیریت شهری اختلاف معناداری وجود دارد و خدمات شهری با ۲.۵۱ درصد نسبت به سایر شاخص‌ها در رتبه بالاتر قرار دارد. در نهایت راه کارهایی چون؛ جمع‌آوری بموقع زباله، توجه به چیدمان مبلمان شهری، بهسازی و نوسازی آسفالت، مناسب‌سازی معابر برای معلولین و... در منطقه مورد مطالعه پیشنهاد شد.

واژگان کلیدی: مدیریت شهری، کیفیت زندگی، بعد عینی، بعد ذهنی، منطقه ۷

۱. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر حسین مجتبی‌زاده خانقاهی می‌باشد.

۲- زیور آزادی (نویسنده مسئول) azadi_elnaz67@yahoo.com

- مقدمه

در فرآیند ارتقای کیفیت زندگی شهروندان متغیرهای گوناگونی ایفای نقش می‌نمایند، که در این میان نقش مدیریت شهری در سکونتگاه‌ها برجسته‌تر خواهد بود، زیرا مدیریت شهری با فراهم آوردن امکانات و خدمات زیر بنایی در شهرها می‌تواند چشم اندازی زیبا و دلپذیر از محیط و منظر شهری را برای ساکنین مجموعه‌های شهری فراهم آورد (قربانی و تیموری، ۱۳۸۹: ۵۰).

نگاه صرفاً کالبدی - کارکردی برنامه‌ریزی‌ها به ابعاد و جنبه‌های مختلف زندگی در گذشته، سبب شد که از اواخر دهه ۱۹۶۰ تحت تاثیر نیازها و آگاهی‌های جدید، مفاهیم اجتماعی نوینی مثل رفاه اجتماعی^۱، کیفیت زندگی^۲ و عدالت اجتماعی^۳ در قلمرو برنامه‌ریزی و توسعه عمومی مطرح شود (مهدیزاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۰۱). رویکرد نوین برنامه‌ریزی شهری با توجه به مفهوم کیفیت زندگی و به تبع آن در نظر گرفتن شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی در روند و فرآیند برنامه‌ریزی، پس از تلاش‌های اولیه کشورهای مختلف جهان به خصوص انگلستان و ایالات متحده آمریکا، با حمایت سازمان ملل متحد به تدریج در نظام برنامه‌ریزی ملی و شهری سایر کشورهای جهان جای خود را کم و بیش باز کرده است. بر پایه این نگرش هدف اصلی از برنامه‌ریزی و طراحی شهری دستیابی به تامین کیفیت مسکن شهروندان، کیفیت حمل و نقل (همگانی)، کیفیت فضاهای اجتماعی، مدنی، و... و در نهایت کیفیت محیط زندگی شهری است (کوکبی، ۱۳۸۴: ۵).

شهر به عنوان یک سیستم متشکل از عناصر و عوامل گوناگون جهت ادامه حیات خود می‌باشد که این عوامل و عناصر در دوره‌های مختلف متأثر از شرایط ویژگی‌ها - ساختارها و انسانها است. که می‌توان شاکله این تاثیر پذیری را در عنصر مدیریت به عنوان موتور محرک و هماهنگ سازنده مجموع عوامل دانست چرا که شهرهای امروزی ممکن است با دارا بودن ویژگی‌های غیر انسانی و غیر مدیریتی دارای تشابهات باشند. آنچه با وجود این تشابهات شهرها و حتی دوره‌های مدیریتی را از همدیگر متمایز و مختلف معرفی و جلوه می‌نماید، نوع مدیریت در دوره‌های حاکم می‌باشد. که این مدیریت نیز متأثر از عواملی چون دانش و تخصص مدیران - جایگاه قانونی آنان و سایر شرایط می‌باشد که این موضوع در مورد شهر تهران و منطقه ۷ نیز دارای تفسیر و اعتبار می‌باشد. در این پژوهش تلاش می‌شود عملکرد مدیریت شهری (شهرداری) در ارتباط با کیفیت زندگی شهروندان مورد ارزیابی قرار گیرد، در ادامه مشخص گردد تا چه میزان عملکرد مدیریت شهری بر ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان تاثیر گذار بوده است؟ به عبارت دیگر اقدامات مدیریت شهری در زمینه فراهم آوردن امکانات و خدمات زیر بنایی منطقه تا چه میزان در افزایش کیفیت زندگی شهروندان نقش داشته است؟

رویکرد پژوهش حاضر اکتشافی (در دو سطح توصیفی و تحلیلی) و تکنیک آن پیمایشی است. با استفاده از مطالعات اسنادی الگوهای نظری در راستای تعیین معیارهای سنجش کیفیت زندگی و همچنین مدیریت شهری و آرایه‌ی الگویی جهت ارزیابی کیفیت محیط شهری در منطقه مورد مطالعه، مفاهیم مربوط به کیفیت محیط شهری و مدیریت

1. Social Welfare

2. Quality of Life

3. Social Justice

شهری منطقه مورد مطالعه قرار گرفت. با انجام مطالعات میدانی و شناخت ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه ابعاد مورد نظر، "شاخص‌های اصلی سنجش کیفیت زندگی شهری" و "شاخص‌های مدیریت شهری" در مطابقت با الگوی نظری مربوط استخراج و برای مطالعه حاضر انتخاب شد. به منظور بررسی و آزمون فرضیه‌های مطرح شده، پرسشنامه‌ای با توجه به شاخص‌های انتخاب شده از جامعه نمونه تکمیل شد و به منظور انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری ککران (Cochran) استفاده شد که با توجه به جمعیت منطقه حجم نمونه با ۹۵ درصد اطمینان ۳۸۴ نفر انتخاب شد. به منظور پاسخگویی به سؤالات و همچنین آزمون فرضیه‌ها از دو روش تکنیک آماری "آزمون فریدمن" و "ضریب همبستگی اسپرمن" در محیط نرم افزار spss استفاده شد.

- سؤالات تحقیق

۱. آیا بین عملکرد مدیریت شهری با کیفیت زندگی شهروندان رابطه‌ی معناداری وجود دارد؟
۲. آیا بین شاخص‌های مدیریت شهری اختلاف معناداری وجود دارد؟ در صورت وجود اختلاف معنادار، کدام یک از شاخص‌های مدیریت شهری بر کیفیت زندگی شهروندان موثرتر است؟

- فرضیات تحقیق

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین عملکرد مدیریت شهری با کیفیت زندگی شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.
فرضیه دوم: به نظر می‌رسد اختلاف معناداری بین شاخص‌های مدیریت شهری وجود دارد و شاخص خدمات شهری در ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان موثرتر است.

- مبانی نظری تحقیق

مدیریت شهری در جهان تحولات عمده‌ای یافته است. شهرها مدیریت می‌شوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تأمین کنند. در واقع مدیریت شهری دارای تشکیلات وسیعی است و نقش مهمی در موفقیت برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ی شهری و همچنین رفع نیازهای ساکنان، جریان عبور و مرور در شهر، رفاه عمومی، مسکن، کاربری زمین، تفریح، فرهنگ، اقتصاد، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و... بر عهده دارد. در این راستا هدف کلان مدیریت شهری ایجاد محیطی قابل زندگی برای همه، همراه با عدالت اجتماعی، کارآیی اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی است (پرهیزگار، ۱۳۹۰: ۴۷). مدیریت شهری نقش انکارناپذیری در کیفیت زندگی شهروندان بازی می‌کند. امروزه از نظر بسیاری از پژوهش‌گران کیفیت زندگی دو بخش مرتبط و پیوسته دارد. یک بعد روان‌شناختی یا ذهنی و یک بعد محیطی یا عینی. گری‌سن و یونگ معتقد اند که در تعیین کیفیت زندگی دو بخش بنیادی از اجزاء و فرآیندها در تعامل هستند: آن‌هایی که به یک فرآیند روان‌شناختی داخلی وابسته‌اند و یک احساس رضایت‌مندی و کامروایی ایجاد می‌کنند و آن‌هایی که شرایط بیرونی هستند و فرآیندهای داخلی را برمی‌انگیزند (لطفی، ۱۳۸۸: ۶).

هر عبارتی که برای تعریف کیفیت زندگی شهری به کار رود با کیفیت زندگی یک فرد، به حقایق عینی و خارجی زندگی و همچنین دریافت‌ها و ادراکات درونی و ذهنی او از این عوامل وابسته است. این اولین مقوله‌ی دو سیستمی تأیید شده توسط اغلب پژوهشگران است. بنابراین پژوهش در مورد کیفیت زندگی شهری می‌کوشد تا تأثیرات مرکب این عوامل عینی و ذهنی را بر رفاه و سعادت شهروندان مورد سنجش قرار دهد. بنابراین برنامه‌ریزی برای ارتقای

کیفیت زندگی شهری هم با آمار و ارقام‌های عینی و واقعی زندگی شهروندان وهم با درک روانی و ذهنی افراد از موقعیت زندگی آن‌ها در ارتباط است (پور احمد و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۲۳).

کیفیت زندگی به‌عنوان یک مفهوم ذهنی مبتنی بر ارزش‌ها و تمایلات فردی در ارتباط با میزان رضایت‌مندی از زندگی در نظر گرفته شده است. به بیان دیگر رضایت از زندگی به‌عنوان مؤلفه‌ی اصلی کیفیت زندگی مورد تأکید قرار می‌گیرد. در واقع شاخص‌های رویکرد ذهنی سعی دارند میزان رضایت‌مندی و رفاه شهروندان از جنبه‌های مختلف شهری را کمی و قابل اندازه‌گیری کنند و برای توصیف شیوه‌هایی که مردم اوضاع محیط پیرامونشان را درک و ارزیابی می‌کنند طراحی شده است (مانند رضایت از محل زندگی، رضایت از محل کار، رضایت از وضعیت تأسیسات و تجهیزات شهری و...). به عبارت دیگر در این رویکرد با استفاده از شاخص‌های ذهنی، کیفیت زندگی شهری مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌گیرد (غفاری و امیدی، ۱۳۸۷: ۱۳).

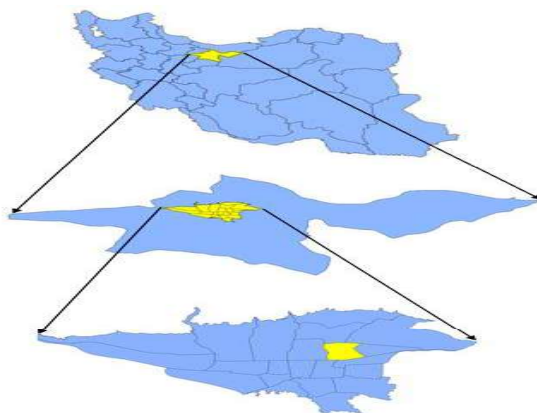
شاخص‌های عینی به جنبه‌های عینی و قابل لمس زندگی شهری مربوط می‌شوند و در ابعاد مختلف قابل تعریف می‌باشند. از جمله می‌توان به تعداد بیمارستان‌های یک شهر، تعداد مراکز آموزشی، فضاهای سبز شهری، زیرساخت‌های شهری، فضاهای فرهنگی و... اشاره کرد (خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶: ۷۳). در واقع شاخص‌های عینی سنجش کیفیت زندگی، شرایط مشاهده‌پذیر محیط زیستی را در نظر می‌گیرند و نشان‌دهنده‌ی شرایط بیرونی زندگی مانند فعالیت، سکونت و خدمات می‌باشد. شاخص‌های رویکرد عینی آن‌هایی هستند که سعی بر توصیف محیط‌های فیزیکی و اجتماعی دارند که مردم در آن‌ها زندگی و فعالیت می‌کنند. در واقع این گونه شاخص‌ها براساس فراوانی یا کمیت فیزیکی اندازه‌گیری می‌شوند. لازمه‌ی کیفیت زندگی فردی در بعد عینی، تامین نیازهای اساسی و برخورداری از منابع مادی جهت برآورده کردن خواست‌های اجتماعی شهروندان است (قرنجیک، ۱۳۸۹: ۲۷).

در این تحقیق عملکرد مدیریت شهری به عنوان متغیر مستقل و کیفیت زندگی در منطقه ۷ به عنوان متغیر وابسته مد نظر است.

- موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

منطقه ۷ وسعتی معادل ۱۵۳۶۸۰۰ که ۱.۲ درصد مساحت کل شهر تهران را دارا است. از لحاظ وسعت مقام ۱۵ را در بین مناطق دارد، دارای ۵ ناحیه و ۲۲ محله است. از شمال همجوار مناطق ۳ و ۴، از شرق با منطقه ۸ و از غرب با منطقه ۶ و از جنوب با مناطق ۱۲ و ۱۳ است. از نظر توپوگرافی بستر طبیعی منطقه را پهنه‌ای با شیب ۱ تا ۵ درصد از شمال به جنوب تشکیل می‌دهد. دارای چهره غالب نظامی است. ناحیه ۴ آن بزرگترین سطح منطقه را اشغال نموده است. منطقه ۷ از ویژگی و امکان ۲۲ محله در وضع موجود برای ایجاد مکان و فضای فراغتی در این مقیاس برخوردار است. به لحاظ تاخیر وسایل نقلیه در مسیر و تقاطع‌ها به ترتیب پنجمین و چهارمین منطقه مشکل دارد در تهران است. به لحاظ شبکه معابر به دو بخش شرقی و غربی تقسیم می‌شود که خیابان شریعتی مرز میان این دو است. بخش غربی خیابان شریعتی شبکه معابر منظم است و بخش شرقی آن معابر منظم نیست به علت بافت مسکونی موجود در منطقه. اراضی دارای کاربری مسکونی ۴۷.۹۷ درصد، معابر ۲۲.۷۶ درصد، تأسیسات و تجهیزات ۱.۲، آموزشی ۲ درصد و فضاهای سبز ۱.۵ درصد جمعیت منطقه ۳۱۰۱۸۴ که طی سالهای ۷۵-۵۹ رشد منفی داشته از میان

بوستان‌ها دو پارک آزادگان و اندیشه در ناحیه ۴ بالاترین وسعت را دارد. فضای سبز منطقه به متر اژ ۵۲۹۳۷۴ متر است.

شکل شماره ۱: نقشه قلمرو مکانی تحقیق

- معرفی شاخص‌ها و متغیرها

شناخت بهتر و دقیق‌تر از وضعیت مکان‌های جغرافیایی در زمینه‌های مختلف در سطوح متفاوت مستلزم دسترسی به اطلاعات کامل و پردازش شده از مکان‌های مورد نظر است. برای نیل به این مهم یکسری شاخص‌ها استفاده می‌شود که اسن شاخص‌ها می‌توانند سطحی از رشد و توسعه مکان‌های جغرافیایی را بر اساس معیارهای انتخاب شده نشان دهد (کلانتری، ۱۳۸۲: ۱۱۲) برای بررسی تاثیر اثرگذاری عملکرد مدیریت شهری بر ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان در منطقه ۷ شهر تهران دو متغیر معرفی گردید. مجموع متغیرها به وسیله ۵ شاخص و ۳۶ معرف (گویه) ارزیابی شد. تمامی گویه‌ها بر مبنای طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) تنظیم شدند و پایایی آنها بر مبنای آلفای کرونباخ سنجیده شد است، با توجه به این‌که ضریب آلفای کرونباخ در هر دو زمینه‌ی مدیریت شهری و کیفیت زندگی به ترتیب با ۰/۸۲۲ و ۰/۸۴۰ بالاتر از ۰/۷ محاسبه شده است، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که پرسش‌نامه از پایایی بالایی برخوردار است.

جدول شماره (۱): بررسی متغیرهای تحقیق و شاخص‌های اندازه‌گیری آن

متغیر	شاخص	معرف
مدیریت شهری	تاسیسات و تجهیزات شهری	کیفیت روشنایی معابر، جمع‌آوری به‌موقع زباله، دسترسی به پارکینگ‌های عمومی و خصوصی، وضعیت مبلمان شهری و کیفیت شبکه‌ی فاضلاب
	شبکه معابر	مناسب بودن زیرسازی معابر اصلی، مناسب بودن زیرسازی معابر فرعی، کیفیت آسفالت معابر سواره‌رو، کیفیت سنگ‌فرش پیاده‌روها، کیفیت جدول‌گذاری معابر و مناسب‌سازی معابر برای معلولین
	خدمات شهری	دسترسی به دبستان، دسترسی به مدارس راهنمایی، دسترسی به دبیرستان، دسترسی به مراکز بهداشتی - درمانی، دسترسی به سرویس‌های بهداشتی، دسترسی به مراکز تجاری، دسترسی به پارک‌ها و بوستان‌ها، دسترسی به پارک‌های کودک، دسترسی به شبکه‌ی حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به مراکز فرهنگی و دسترسی به فضاهای ورزشی
	کیفیت زندگی (بعد ذهنی)	نظیر احساس امنیت، رضایت از زندگی در منطقه، بهبود وضعیت زندگی در منطقه، تأمین نیازهای اساسی خانوار در منطقه، تعلق خاطر به محل سکونت، تمایل به ادامه‌ی زندگی در منطقه، رضایت از موقعیت اجتماعی محل سکونت، تمایل به پیشنهاد منطقه برای زندگی به دوستان و بستگان و موقعیت مناسب منطقه نسبت به سایر مناطق
	کیفیت زندگی (بعد عینی)	رضایت از خدمات بهداشتی - درمانی، رضایت از جمع‌آوری و دفع زباله و آب‌های سطحی، رضایت از کیفیت بهداشت معابر، رضایت از زیرساخت‌های گذران اوقات فراغت، رضایت از وضعیت فضاهای فرهنگی، رضایت از کیفیت پیاده‌روها و رضایت از کیفیت معابر سواره‌رو

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

- یافته‌های تحقیق

از منابع اطلاعاتی که ما را در شناخت بیشتر عرصه پژوهش یاری می‌کند، پیمایش میدانی و اطلاعات توصیفی حاصل از مشاهدات و تکمیل پرسشنامه است در ابتدا داده‌های توصیفی را بررسی می‌کنیم و سپس به تحلیل داده‌ها می‌پردازیم.

مشخصات پاسخ دهندگان بدین شرح بوده است:

پاسخ دهندگان در محدوده سنی ۲۰ تا بالاتر از ۶۰ سال قرار دارند. ۶۸/۸ درصد از پرسش‌شوندگان را مرد و ۳۱/۳ درصد را زن تشکیل می‌دهد. با توجه به نتایج ۳۸۴ پرسشنامه، ۲۳۴ نفر یعنی (۶۸/۸ درصد) از پرسش‌شوندگان مجرد و ۱۵۰ نفر یعنی (۳۱/۳ درصد) متأهل هستند. ۱۷/۷ درصد از پرسش‌شوندگان در ناحیه ۱، ۱۸/۸ درصد در ناحیه ۲، ۱۹ درصد در ناحیه ۳، ۲۰/۱ درصد در ناحیه ۴ و ۲۴/۵ درصد در ناحیه ۵ منطقه ۷ شهر تهران ساکن هستند. ۳/۵ درصد از پرسش‌شوندگان دارای تحصیلات ابتدایی، ۸/۲ درصد راهنمایی، ۱۰/۵ درصد متوسطه، ۱۲/۳ درصد دیپلم و ۳۴/۲ درصد تحصیلات دانشگاهی هستند. ۹/۲ درصد از پرسش‌شوندگان بیکار، ۶/۳ درصد خانه‌دار، ۸/۵ درصد دانشجوی، ۴۰/۱ درصد دارای مشاغل آزاد، ۳۰ درصد دارای مشاغل دولتی و ۵/۹ درصد هستند. مدت اقامت ۳۳/۵ درصد از پرسش‌شوندگان کمتر از ۱۰ سال، ۳۱/۸ درصد ۱۰ تا ۲۰ سال، ۲۶/۳ درصد ۲۱ تا ۳۰ سال و ۸/۴ درصد بالاتر از ۳۰ سال می‌باشد. ۲۹/۷ درصد از پرسش‌شوندگان در ۱ دوره مدیریت شهری، ۳۴/۱ درصد در ۲ دوره، ۱۵/۱ درصد در ۳ دوره، ۲۱/۱ درصد در ۴ دوره ساکن منطقه ۷ شهر تهران بوده‌اند.

- عملکرد مدیریت شهری

در این پژوهش برای سنجش عملکرد مدیریت شهری در منطقه ۷ شهر تهران، از ساکنان درباره‌ی معیارهایی نظیر تأسیسات و تجهیزات شهری، شبکه‌ی معابر و خدمات شهری نظرسنجی صورت گرفته است. در این نظرسنجی از طیف لیکرت^۱ استفاده شده است. برای تدوین گویه‌ها معمولاً از عبارات کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم یا خیلی کم تا خیلی زیاد استفاده می‌شود. پاسخ‌دهنده میزان موافقت خود را با هر یک از این عبارات در یک مقیاس درجه‌بندی شده که معمولاً از یک تا پنج درجه است، تعیین می‌کند. سپس پاسخ آزمودنی به هر یک از گویه‌ها به لحاظ عددی ارزش‌گذاری می‌شود. حاصل جمع عددی این ارزش‌ها، نمره‌ی آزمودنی را در این مقیاس به دست می‌دهد. نتایج به دست آمده از نظرسنجی شاخص‌های مدیریت شهری به شرح زیر می‌باشد.

- تأسیسات و تجهیزات شهری

در زمینه‌ی تأسیسات و تجهیزات شهری، از مواردی نظیر کیفیت روشنایی معابر، جمع‌آوری به موقع زباله، دسترسی به پارکینگ‌های عمومی و خصوصی، وضعیت مبلمان شهری و کیفیت شبکه‌ی فاضلاب نظرسنجی صورت گرفته است. نتایج به دست آمده در جدول (۲) نشان داده شده است. همچنین برای مقایسه‌ی زیرمعیارهای مربوط به معیار تأسیسات و تجهیزات شهری، از میانگین رتبه‌های آن‌ها استفاده شده است که در جدول (۳) نشان داده شده است. که،

1. Likert scales

کیفیت شبکه‌ی فاضلاب با میانگین ۲/۸۵ در بالاترین رتبه و دسترسی به پارکینگ‌های عمومی و خصوصی با میانگین ۲/۱۶ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته است.

جدول شماره (۲): عملکرد مدیریت شهری در زمینه‌ی تأسیسات و تجهیزات شهری (درصد)

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	زیرمعیارها
۱۰۰	۳/۹	۱۱	۳۹/۴	۲۲/۲	۲۳/۵	کیفیت روشنایی معابر
۱۰۰	۶/۸	۱۷/۲	۳۳/۲	۳۲/۴	۱۰/۴	جمع‌آوری به‌موقع زباله
۱۰۰	۰/۸	۱۰/۴	۱۹/۱	۴۴/۴	۲۵/۳	دسترسی به پارکینگ عمومی و خصوصی
۱۰۰	۶	۱۵/۷	۳۴/۷	۳۴/۵	۹/۱	کیفیت مبلمان شهری
۱۰۰	۶	۱۸/۸	۳۷/۶	۲۹/۵	۸/۱	کیفیت شبکه‌ی فاضلاب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

جدول شماره (۳): میانگین رتبه‌های مربوط به زیرمعیارهای تأسیسات و تجهیزات شهری

میانگین رتبه‌ها	زیرمعیارها
۲/۴۹	کیفیت روشنایی معابر
۲/۷۷	جمع‌آوری به‌موقع زباله
۲/۱۶	دسترسی به پارکینگ عمومی و خصوصی
۲/۷۴	کیفیت مبلمان شهری
۲/۸۵	کیفیت شبکه‌ی فاضلاب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

- شبکه‌ی معابر

در زمینه‌ی شبکه‌ی معابر، از مواردی نظیر مناسب بودن زیرسازی معابر اصلی، مناسب بودن زیرسازی معابر فرعی، کیفیت آسفالت معابر سواره‌رو، کیفیت سنگ‌فرش پیاده‌روها، کیفیت جدول‌گذاری معابر و مناسب‌سازی معابر برای معلولین نظرسنجی صورت گرفته است. نتایج به‌دست آمده در جدول (۴) نشان داده شده است. همچنین نتایج به‌دست آمده از مقایسه‌ی میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که کیفیت سنگ‌فرش پیاده‌روها با میانگین ۲/۸۹ در بالاترین رتبه و مناسب‌سازی معابر برای معلولین با میانگین ۱/۹ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته است که در جدول (۵) نشان داده شده است.

جدول شماره (۴): عملکرد مدیریت شهری در زمینه‌ی شبکه‌ی معابر (درصد)

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	زیرمعیارها
۱۰۰	۴/۲	۱۸/۳	۴۳/۳	۲۷/۲	۷	مناسب بودن زیرسازی معابر اصلی
۱۰۰	۱	۱۶/۲	۴۱/۸	۳۱/۱	۹/۹	مناسب بودن زیرسازی معابر فرعی
۱۰۰	۳/۷	۱۱	۳۵	۳۶	۱۴/۴	کیفیت آسفالت معابر سواره‌رو
۱۰۰	۱/۸	۱۹/۸	۲۸/۷	۳۳/۴	۱۶/۲	کیفیت سنگ‌فرش پیاده‌روها
۱۰۰	۰/۸	۱۷/۸	۳۷/۳	۳۵	۹/۱	کیفیت جدول‌گذاری معابر
۱۰۰	۵/۲	۹/۷	۷/۸	۲۵/۳	۵۲	مناسب‌سازی معابر برای معلولین

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

جدول شماره (۵): میانگین رتبه‌های مربوط به زیرمعیارهای شبکه‌ی معابر

میانگین رتبه‌ها	زیرمعیارها
۲/۸۵	مناسب بودن زیرسازی معابر اصلی
۲/۶۷	مناسب بودن زیرسازی معابر فرعی
۲/۵۳	کیفیت آسفالت معابر سواره‌رو
۲/۸۹	کیفیت سنگ‌فرش پیاده‌روها
۲/۶۶	کیفیت جدول‌گذاری معابر
۱/۹	مناسب‌سازی معابر برای معلولین

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

خدمات شهری

در زمینه‌ی خدمات شهری، از مواردی نظیر دسترسی به دبستان، دسترسی به مدارس راهنمایی، دسترسی به دبیرستان، دسترسی به مراکز بهداشتی - درمانی، دسترسی به سرویس‌های بهداشتی، دسترسی به مراکز تجاری، دسترسی به پارک‌ها و بوستان‌ها، دسترسی به پارک‌های کودک، دسترسی به شبکه‌ی حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به مراکز فرهنگی و دسترسی به فضاهای ورزشی نظرسنجی صورت گرفته است. نتایج به‌دست آمده در جدول (۶)، نشان داده شده است. همچنین نتایج به‌دست آمده از مقایسه‌ی میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که دسترسی به مدارس راهنمایی با میانگین ۳/۳۲ در بالاترین رتبه و دسترسی به سرویس‌های بهداشتی با میانگین ۲/۴۴ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته است که در جدول (۷) نشان داده شده است.

جدول (۶): عملکرد مدیریت شهری در زمینه‌ی خدمات شهری (درصد)

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	زیرمعیارها
۱۰۰	۵/۲	۳۷/۱	۳۸/۹	۱۴/۹	۳/۹	دسترسی به دبستان
۱۰۰	۶/۵	۳۷/۳	۴۱/۵	۱۱/۵	۳/۱	دسترسی به مدارس راهنمایی
۱۰۰	۴/۲	۳۲/۴	۴۶/۷	۱۲/۸	۳/۹	دسترسی به دبیرستان
۱۰۰	۴/۷	۳۱/۱	۲۳	۳۱/۱	۱۰/۲	دسترسی به مراکز بهداشتی - درمانی
۱۰۰	۳/۷	۱۹/۳	۲۱/۱	۳۰	۲۵/۸	دسترسی به سرویس‌های بهداشتی
۱۰۰	۸/۱	۳۲/۱	۳۶/۶	۱۵/۱	۸/۱	دسترسی به مراکز تجاری
۱۰۰	۷/۳	۳۶/۳	۳۶/۶	۱۵/۹	۳/۹	دسترسی به پارک‌ها و بوستان‌ها
۱۰۰	۲/۱	۲۷/۷	۴۲/۳	۲۱/۹	۶	دسترسی به پارک‌های کودک
۱۰۰	۸/۴	۳۴/۲	۲۷/۲	۲۷/۲	۳/۱	دسترسی به شبکه‌ی حمل‌ونقل عمومی
۱۰۰	۵	۲۰/۱	۳۰/۵	۳۹/۴	۵	دسترسی به مراکز فرهنگی
۱۰۰	۳/۹	۱۸	۳۴/۲	۳۳/۴	۱۰/۴	دسترسی به فضاهای ورزشی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

جدول (۷): میانگین رتبه‌های مربوط به زیرمعیارهای خدمات شهری

میانگین رتبه‌ها	زیرمعیارها
۳/۲۴	دسترسی به دبستان
۳/۳۲	دسترسی به مدارس راهنمایی
۳/۲	دسترسی به دبیرستان
۲/۸۹	دسترسی به مراکز بهداشتی - درمانی
۲/۴۴	دسترسی به سرویس‌های بهداشتی
۳/۱۶	دسترسی به مراکز تجاری
۳/۲۷	دسترسی به پارک‌ها و بوستان‌ها
۲/۹۷	دسترسی به پارک‌های کودک
۳/۱۷	دسترسی به شبکه‌ی حمل‌ونقل عمومی
۲/۸	دسترسی به مراکز فرهنگی
۲/۷۱	دسترسی به فضاهای ورزشی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

کیفیت زندگی ساکنان منطقه ۷ شهر تهران در دو بعد ذهنی و عینی مورد سنجش قرار گرفته است. نحوه‌ی سنجش کیفیت زندگی ساکنان در ابعاد ذهنی و عینی به شرح زیر می‌باشد:

- کیفیت زندگی از بعد ذهنی

برای سنجش کیفیت زندگی از بعد ذهنی از مواردی نظیر احساس امنیت، رضایت از زندگی در منطقه، بهبود وضعیت زندگی در منطقه، تأمین نیازهای اساسی خانوار در منطقه، تعلق خاطر به محل سکونت، تمایل به ادامه‌ی زندگی در منطقه، رضایت از موقعیت اجتماعی محل سکونت، تمایل به پیشنهاد منطقه برای زندگی به دوستان و بستگان و موقعیت مناسب منطقه نسبت به سایر مناطق نظرسنجی صورت گرفته است. نتایج به دست آمده در جدول (۸)، نشان داده شده است. همچنین نتایج به دست آمده از مقایسه‌ی میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که تأمین نیازهای اساسی خانوار در منطقه با میانگین ۳/۱۷ در بالاترین رتبه و بهبود وضعیت زندگی در منطقه با ۲/۹ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته است جدول (۹) نشان داده شده است.

جدول شماره (۸): کیفیت زندگی از بعد ذهنی (درصد)

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	زیرمعیارها
۱۰۰	۷/۳	۱۵/۱	۴۱/۳	۲۰/۹	۱۵/۴	احساس امنیت
۱۰۰	۷	۱۸/۵	۵۰/۹	۱۴/۴	۹/۱	رضایت از زندگی در منطقه
۱۰۰	۴/۲	۲۱/۷	۴۲/۳	۲۴/۵	۷/۳	بهبود وضعیت زندگی در منطقه
۱۰۰	۶	۲۹/۵	۴۴/۶	۱۵/۹	۳/۹	تأمین نیازهای اساسی خانوار در منطقه
۱۰۰	۱۳/۶	۳۱/۳	۳۱/۶	۱۹/۱	۴/۴	تعلق خاطر به محل سکونت
۱۰۰	۱۳/۳	۱۹/۳	۳۷/۹	۲۳/۵	۶	تمایل به ادامه‌ی زندگی در منطقه
۱۰۰	۷/۸	۲۳/۵	۵۱/۴	۹/۹	۷/۳	رضایت از موقعیت اجتماعی محل سکونت
۱۰۰	۸/۷	۲۳/۲	۳۷/۳	۲۱/۷	۹/۱	تمایل به پیشنهاد منطقه برای زندگی به دوستان و بستگان
۱۰۰	۶/۵	۲۱/۱	۴۰/۲	۲۷/۹	۴/۲	موقعیت مناسب منطقه نسبت به سایر مناطق

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

جدول (۹): میانگین رتبه‌های مربوط به زیرمعیارهای کیفیت زندگی از بعد ذهنی

میانگین رتبه‌ها	زیرمعیارها
۲/۸۸	احساس امنیت
۳	رضایت از زندگی در منطقه
۲/۹	بهبود وضعیت زندگی در منطقه
۳/۱۷	تأمین نیازهای اساسی خانوار در منطقه
۳/۳	تعلق خاطر به محل سکونت
۳/۱	تمایل به ادامه‌ی زندگی در منطقه
۳/۱۴	رضایت از موقعیت اجتماعی محل سکونت
۳/۰۱	تمایل به پیشنهاد منطقه برای زندگی به دوستان و بستگان
۲/۹۷	موقعیت مناسب منطقه نسبت به سایر مناطق

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

- کیفیت زندگی از بعد عینی

برای سنجش کیفیت زندگی از بعد عینی از مواردی نظیر رضایت از خدمات بهداشتی - درمانی، رضایت از جمع‌آوری و دفع زباله و آب‌های سطحی، رضایت از کیفیت بهداشت معابر، رضایت از زیرساخت‌های گذران اوقات فراغت، رضایت از وضعیت فضاهای فرهنگی، رضایت از کیفیت پیاده‌روها و رضایت از کیفیت معابر سواره‌رو نظرسنجی صورت گرفته است. نتایج به دست آمده در جدول (۱۰) نشان داده شده است. همچنین نتایج به دست آمده از مقایسه‌ی میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که رضایت از کیفیت بهداشت معابر با میانگین ۲/۸۳ در بالاترین رتبه و رضایت از

جمع‌آوری و دفع زباله و آب‌های سطحی با میانگین ۲/۶۶ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته است که در جدول (۱۱) نشان داده شده است.

جدول شماره (۱۰): کیفیت زندگی از بعد عینی (درصد)

جمع کل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	زیرمعیارها
۱۰۰	۳/۷	۱۸/۳	۴/۳۸	۳۱/۳	۸/۱	رضایت از خدمات بهداشتی - درمانی
۱۰۰	۵/۷	۱۵/۴	۲۹/۲	۳۸/۴	۱۱/۲	رضایت از جمع‌آوری و دفع زباله و آب‌های سطحی
۱۰۰	۶	۱۶/۲	۴۱	۲۸/۷	۸/۱	رضایت از کیفیت بهداشت معابر
۱۰۰	۸/۱	۱۲/۵	۴۰/۷	۳۰/۵	۸/۱	رضایت از زیرساخت‌های گذران اوقات فراغت
۱۰۰	۴/۷	۱۷	۳۹/۲	۲۹	۱۰/۲	رضایت از وضعیت فضاهای فرهنگی
۱۰۰	۱/۲	۱۷/۲	۴۰/۷	۳۲/۱	۸/۸	رضایت از کیفیت پیاده‌روها
۱۰۰	۵/۲	۲۱/۱	۲۹/۴	۴۰/۳	۴	رضایت از کیفیت معابر سواره‌رو

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

جدول شماره (۱۱): میانگین رتبه‌های مربوط به زیرمعیارهای کیفیت زندگی از بعد عینی

میانگین رتبه‌ها	زیرمعیارها
۲/۷۷	رضایت از خدمات بهداشتی - درمانی
۲/۶۶	رضایت از جمع‌آوری و دفع زباله و آب‌های سطحی
۲/۸۳	رضایت از کیفیت بهداشت معابر
۲/۸۱	رضایت از زیرساخت‌های گذران اوقات فراغت
۲/۷۷	رضایت از وضعیت فضاهای فرهنگی
۲/۸۱	رضایت از کیفیت پیاده‌روها
۲/۶۸	رضایت از کیفیت معابر سواره‌رو

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳

- اثبات فرضیات و نتیجه‌گیری

- آزمون فرضیات

در این فصل به آزمون فرضیات مطرح‌شده در پژوهش پرداخته می‌شود و پس از نتیجه‌گیری از مباحث مطرح‌شده، راهکارها و پیشنهادهایی در زمینه‌ی بهبود عملکرد مدیریت شهری و کیفیت زندگی شهروندان مطرح خواهد شد.

*** فرضیه اول

در این پژوهش برای آزمون فرضیه‌ی اول؛ یعنی وجود رابطه‌ی معنادار بین عملکرد مدیریت شهری و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان از آزمون همبستگی اسپرمن^۱ استفاده شده است. در این پژوهش با توجه به مقیاس اندازه‌گیری، از آزمون همبستگی اسپرمن استفاده شده است. در این پژوهش برای سنجش کیفیت مدیریت شهری در منطقه‌ی ۷ شهر تهران، از ساکنان درباره‌ی شاخص‌هایی نظیر تأسیسات و تجهیزات شهری، شبکه‌ی معابر و خدمات شهری نظرسنجی صورت گرفته است. همچنین کیفیت زندگی آن‌ها نیز در دو بعد عینی و ذهنی مورد پرسش قرار گرفته است. در نهایت پس از تجمیع نظرات ساکنان با استفاده از ضریب همبستگی اسپرمن شدت رابطه بین متغیرهای مدیریت شهری و کیفیت زندگی ساکنان آزمون شد. نتایج به دست آمده نشان داد که معیار تصمیم‌گیری (۰/۰۰۰) پایین‌تر از ۰/۰۱ است. بنابراین فرض صفر مبتنی بر عدم وجود همبستگی بین متغیرهای مدیریت شهری و کیفیت زندگی ساکنان با ۹۹ درصد اطمینان رد شد. در واقع بین متغیرهای مدیریت شهری و کیفیت زندگی شهروندان با ضریب ۰/۵۵۹

1. Spearman's correlation coefficient

همبستگی مثبت وجود دارد؛ یعنی هم‌زمان با بالا رفتن کیفیت مدیریت شهری، کیفیت زندگی شهروندان ارتقاء یافته است در نتیجه فرضیه اول این پژوهش اثبات می‌شود.

*** فرضیه دوم

در این پژوهش برای آزمون فرضیه‌ی دوم؛ یعنی وجود اختلاف معنادار بین شاخص‌های مدیریت شهری و تأثیر بیشتر شاخص خدمات شهری بر کیفیت زندگی شهروندان از آزمون فریدمن^۱ استفاده شده است. در این پژوهش برای رتبه‌بندی شاخص‌های مدیریت شهری؛ یعنی تأسیسات و تجهیزات شهری، شبکه‌ی معابر و خدمات شهری از آزمون فریدمن استفاده شده است. ذکر این نکته ضروری است که برای رتبه‌بندی شاخص‌های مدیریت شهری از میانگین متغیرهای هر شاخص استفاده شده است. در نهایت نتایج به‌دست‌آمده از آزمون نشان داد که معیار تصمیم‌گیری (۰/۰۰۰) پایین‌تر از ۰/۰۱ است. بنابراین فرض صفر مبتنی بر یکسان بودن میانگین رتبه‌ها بین شاخص‌ها با ۹۹ درصد اطمینان رد شد. به عبارت دیگر بین شاخص‌های مدیریت شهری با ۹۹ درصد اطمینان اختلاف معناداری وجود دارد در واقع، خدمات شهری با میانگین ۲/۵۱ نسبت به سایر شاخص‌ها در رتبه‌ی بالاتری قرار گرفته است. شاخص‌های تأسیسات و تجهیزات شهری و شبکه‌ی معابر نیز به ترتیب با میانگین ۱/۸۱ و ۱/۶۸ در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

- نتیجه‌گیری

مدیریت شهری در جهان تحولات عمده‌ای یافته است. شهرها مدیریت می‌شوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تأمین کنند. هدف کلان مدیریت شهری ایجاد محیطی قابل زندگی برای همه، همراه با عدالت اجتماعی، کارآیی اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی است. مدیریت شهری نقش انکارناپذیری در کیفیت زندگی شهروندان بازی می‌کند. امروزه از نظر بسیاری از پژوهش‌گران کیفیت زندگی دو بخش مرتبط و پیوسته دارد. یک بعد روان‌شناختی یا ذهنی و یک بعد محیطی یا عینی. بنابراین برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت زندگی شهری هم با آمار و ارقام‌های عینی و واقعی زندگی شهروندان وهم با درک روانی و ذهنی افراد از موقعیت زندگی آن‌ها در ارتباط است. کیفیت زندگی به‌عنوان یک مفهوم ذهنی مبتنی بر ارزش‌ها و تمایلات فردی در ارتباط با میزان رضایت‌مندی از زندگی در نظر گرفته شده است. شاخص‌های عینی به جنبه‌های عینی و قابل لمس زندگی شهری مربوط می‌شوند و در ابعاد مختلف قابل تعریف می‌باشند. شاخص‌های رویکرد عینی آن‌هایی هستند که سعی بر توصیف محیط‌های فیزیکی و اجتماعی دارند که مردم در آن‌ها زندگی و فعالیت می‌کنند. در این پژوهش برای سنجش عملکرد مدیریت شهری، از ساکنان درباره‌ی معیارهایی نظیر تأسیسات و تجهیزات شهری، شبکه‌ی معابر و خدمات شهری نظرسنجی صورت گرفت.

در زمینه‌ی تأسیسات و تجهیزات شهری، کیفیت شبکه‌ی فاضلاب با میانگین ۲/۸۵ در بالاترین رتبه و دسترسی به پارکینگ‌های عمومی و خصوصی با میانگین ۲/۱۶ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. در زمینه‌ی شبکه‌ی معابر کیفیت سنگ فرش پیاده‌روها با میانگین ۲/۸۹ در بالاترین رتبه و مناسب سازی معابر برای معلولین با میانگین ۱/۹ در پایین‌ترین رتبه قرار دارد. در زمینه‌ی خدمات شهری، دسترسی به مدارس راهنمایی با میانگین ۳/۳۲ در بالاترین رتبه

و دسترسی به سرویس‌های بهداشتی با میانگین ۲/۴۴ در پایین‌ترین رتبه قرار دارد. برای سنجش کیفیت زندگی از بعد ذهنی، تأمین نیازهای اساسی خانوار در منطقه با میانگین ۳/۱۷ در بالاترین رتبه و احساس امنیت با میانگین ۲/۷۸ در پایین‌ترین رتبه قرار دارد. برای سنجش کیفیت زندگی از بعد عینی، رضایت از کیفیت بهداشت معابر با میانگین ۲/۸۳ در بالاترین رتبه و رضایت از جمع‌آوری و دفع زباله و آب‌های سطحی با میانگین ۲/۶۶ در پایین‌ترین رتبه قرار دارد.

- پیشنهادات

- ساخت پارکینگ‌های عمومی و خصوصی و توزیع مناسب آن‌ها در نواحی مختلف منطقه.
- جمع‌آوری به موقع زباله و نصب سطل‌های زباله‌ی مکانیزه در نواحی مختلف منطقه.
- ارتقاء کیفیت جدول‌گذاری معابر.
- مناسب‌سازی معابر برای معلولین و جانبازان.
- ساخت سرویس‌های بهداشتی و توزیع مناسب آن‌ها در سطح منطقه.
- بهبود وضعیت حمل‌ونقل عمومی از طریق افزایش تعداد اتوبوس‌ها، خطوط تاکسیرانی، اتوبوس‌های تندرو و خطوط مترو.

- توزیع بهینه‌ی مراکز درمانی - بهداشتی متناسب با تراکم جمعیتی در سطوح مختلف منطقه.
- زیباسازی میداين از طریق گل‌کاری و چمن‌کاری و ایجاد آب‌نما در پارک‌ها و بوستان‌ها
- بهبود، حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری و ایجاد پارک‌های محله‌ای و بوستان‌های کودک.
- در نظر گرفتن تخصص مدیران برای انتصاب به مدیریت شهری.
- برگزاری دوره‌های آموزشی مدیران در رابطه با تحولات شهری و نیازهای جدید شهروندان.
- انجام مطالعات بر روی نیازهای شهروندان و ارتقاء فعالیت مدیران در زمینه تقاضاهای جدید شهروندان.

- منابع

- پور احمد، احمد؛ فرجی ملایی، امین؛ عظیمی، آزاده؛ لطفی، صدیقه (۱۳۹۱). تحلیل طبقه‌بندی کیفیت زندگی شهری، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۴.
- پرهیزگار، احمد؛ فیروز بخت، علی (۱۳۹۰). «چشم انداز مدیریت شهری در ایران با تأکید بر توسعه پایدار شهری» فصلنامه جغرافیای سرزمین، سال هشتم، شماره ۳۲.
- ربانی خوراسگانی، علی کیانپور (۱۳۸۶). مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، سال پانزدهم، شماره ۵۹-۵۸.
- غفاری، غلامرضا؛ امیدی، رضا (۱۳۸۷). کیفیت زندگی برای برنامه‌های عمرانی و توسعه ایران.
- قرنجیک، عبدالمجید (۱۳۸۹). سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی با رویکرد ذهنی (مورد مطالعه دهستان جعفر بای جنوبی، شهرستان ترکمن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران).

قربانی، رسول؛ تیموری، رضیه (۱۳۸۹). تحلیلی بر نقش پارک‌های شهری در ارتقای کیفیت زندگی شهری با استفاده از الگوی seeking-escaping نمونه موردی: پارک‌های شهری تبریز، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۲، صص ۴۷-۶۲.

کوکبی، افشین (۱۳۸۴). برنامه‌ریزی به منظور ارتقای کیفیت زندگی در مرکز شهرها (مطالعه موردی: پهنه مرکزی شهر خرم آباد)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.

کلانتری، خلیل (۱۳۸۲). سنجش سطح توسعه‌ی روستایی در شهرستان تربیت حیدریه، ۷۹-۱۳۶۵، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴، صص ۴۱-۵۴.

لطفی، صدیقه (۱۳۸۸). مفهوم کیفیت زندگی شهری، تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه‌ریزی شهری، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، سال اول، شماره هجدهم.

مهدیزاده، جواد و دیگران (۳۸۵). "برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران)"، وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت معماری و شهرسازی، انتشارات شرکت طرح و نشر پیام سیما، چاپ دوم، تهران.